

Academia Română – Filiala Iași
Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”

CONFERINȚA ANUALĂ A INSTITUTULUI DE ISTORIE „A. D. XENOPOL” DIN IAȘI

Ediția a IV-a
8-10 iunie 2023
Str. Codrescu 6, Pavilion C

PROGRAM

Proiect
finanțat de

PRIMĂRIA
MUNICIPIULUI
IAȘI

în
parteneriat
cu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” – Facultatea de Istorie
Muzeul Municipal „Regina Maria” Iași
Asociația – Societatea de Științe Istorice „A. D. Xenopol”

Comitetul de organizare:

CS dr. Alexandru D. AIOANEI,
CS dr. Mihai-Cristian AMĂRIUȚEI,
CS II dr. Marius CHELCU, CS III dr. Dorin DOBRINCU,
CS I dr. Leonidas RADOS

Comitetul Științific:

Prof. univ. dr. Gheorghe CLIVETI, m.c. A.R.,
Prof. univ. dr. Petronel ZAHARIUC,
CS I dr. Flavius SOLOMON, CS I dr. Cătălin TURLIUC,
CS II dr. Liviu BRĂTESCU, CS II dr. Mihai CHIPER

JOI, 8 iunie 2023

Deschiderea lucrărilor Conferinței

(9:00-10:00, Aula Academiei Române – Filiala Iași și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Saluturi de deschidere

Prof. univ. dr. Gheorghe CLIVETI, m.c. A.R., Director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași
Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași
Acad. Viorel BARBU, Președintele Academiei Române – Filiala Iași
Prof. univ. dr. Lucrețiu MIHĂILESCU-BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie Iași
Aurica ICHIM, Directorul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași
Leonidas RADOS, reprezentant al Comitetului de organizare

Ceremonia de decernare a titlului de Membru de Onoare al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”

Domnului Prof. univ. dr. ANDREI PIPPIDI, m.c. A.R.

(9:30-11:00, Aula Academiei Române – Filiala Iași și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Laudatio

Prof. univ. dr. Petronel Zahariuc

Prelegere inaugurală

Prof. univ. dr. Andrei PIPPIDI, m.c. A.R., *Însăilări despre
Gheorghe Brătianu*

Pauză de cafea (11:00-11:30)

JOI, 8 iunie 2023

Secțiunea 1

Contexte, personaje și grupuri sociale (secolele XVIII-XX)

(11:30-13:30, Aula Academiei Române – Filiala Iași
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Leonidas Rados

Silviu Văcaru (Iași), *Vasile Ruset – un cititor mai puțin cunoscut din veacul al XVIII-lea*

Mihai-Cristian Amărieuței (Iași), *Un „caracter nedefinit” într-o societate în schimbare: hatmanul Constantin Paladi-Bogdan († 1831)*

Sorin Grigoruță (Iași), *Doctorul Constantin Vârnav și proiectul său pentru „îmbunătățirea” spitalului Sf. Spiridon*

Mihai-Ștefan Ceașu (Iași), *Considerații privind elita politică românească din Bucovina habsburgică: structură socială și participare politică, secolele XIX-XX*

Dinu Balan (Suceava), *Opțiune civică, intenționalitate politică și retorică aplicată. Opera politică și juridică a lui Mariu Theodorian Carada*

Pauză de prânz (13:30-15:00)

Secțiunea 2

Secvențe ale timpului trecut: politică, demografie și surse istorice

(15:00-17:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Marius Chelcu

Liviu Pilat (Iași), *Începutul domniei lui Ștefan II și cucerirea cetății Braclaw*

Livia Magina (Reșița), *Secvențe demografice în schimbare în sudul Transilvaniei în secolul al XVII-lea. Cazul Orăștie*

Adrian Magina (Timișoara), *Știri „mărunte” despre Țările Române în fondul Hungarica din arhiva de la Viena (1539-1552)*

Cristian Ploscaru (Iași), *Administrația militară din Principatele Române și modelul rusesc al „autonomiei limitate” (1769-1774)*

JOI, 8 iunie 2023

Secțiunea 3

Război, ocupație, dictatură în România secolului XX

(15:00-17:00, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
și pe ZOOM)

Moderator: Alexandru D. Aioanei

Hadrian Gorun (Târgu-Jiu), *România la începutul Primului Război Mondial: o abordare din perspectiva teoriei relațiilor internaționale*

Georgiana Țăranu (Constanța), *Nicolae Iorga și ideea de dictatură în România*

Eusebiu Narai (Timișoara), *România, de la „satelit” al celui de-al Treilea Reich la țară sub ocupație sovietică. Aplicarea convenției de armistițiu din septembrie 1944. Studiu de caz: Banatul de Sud (județele Caraș și Severin)*

Miruna-Valentina Băcan (București), *Reacția Departamentului Securității Statului în contextul accidentului de la Cernobîl*

Pauză de cafea (17:00-17:15)

Secțiunea 4

Biserica – loc al devoțiunii și penitenței (secolele XII-XIX)

(17:15-19:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Mihai-Cristian Amărieuței

Adinel C. Dincă (Cluj-Napoca), *Începuturile bisericilor parohiale la sașii ardeleni. Câteva ipoteze*

Marius Chelcu (Iași), *Mănăstirea Florești – aspecte din trecutul unui așezământ închinat la Muntele Athos*

Tatiana Scurtu (Târgu Mureș), *Cititori ai bisericilor și școlilor confessionale ortodoxe și greco-catolice din scaunele secuiești Ciuc, Giurgeu, Odorhei și Treiscaune (secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea)*

JOI, 8 iunie 2023

Cătălina Chelcu (Iași), *Îngrijirea bolnavilor și detenția vinovaților la mijlocul secolului XIX (mănăstirile Neamț și Agapia)*

Mihai Anatolii Ciobanu (Iași), *Reinstaurarea „simbolică” a credinței creștine în Brăila și Giurgiu (1830-1832)*

Secțiunea 5

Economie, crize sociale și poliție politică (secolele XIX-XX)

(17:15-19:15, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și pe ZOOM)

Moderator: Marian Hariuc

Harieta Mareci-Sabol (Suceava), *„Reguli profesionale, responsabilități morale și spirit antreprenorial.” Farmacii și farmaciști în Bucovina anilor 1852-1918*

Andreea Dahlquist (Malmö, Suedia), *Comerț și cooperare economică între Suedia și România în perioada interbelică*

Sorin Ivănescu (Iași), *Nemulțumirile populației României privind criza din anii '80 reflectate în documentele Securității*

Marin Gherman (Suceava), *Considerații privind utilizarea teoriilor capitalului social în studiul relațiilor internaționale*

VINERI, 9 iunie 2023

Secțiunea 6

Dimitrie Cantemir – 300 de ani de la moarte

(09:00-11:15, Sala Cupolă a Palatului Braunstein
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Petronel Zahariuc

Petronel Zahariuc (Iași), *Date noi despre ctitoriile Cantemireștilor: mănăstirile Mira și Silișteni*

Ion Varta (Chișinău), *Autoexilul forțat al lui Dimitrie Cantemir în Rusia și consecințele sale pentru dinastia Cantemir și pentru Țările Române*

Andrei Eșanu, Valentina Eșanu (Chișinău), *Dimitrie Cantemir și cursul istoriei*

Bogdan Crețu (Iași), *Dimitrie Cantemir – dimensiunile politice și ideologice ale erudiției*

Leonte Ivanov (Iași), *Dispozițiile testamentare ale Cantemireștilor*

Pauză de cafea (11:15-11:30)

Secțiunea 7

Educația publică în secolele XIX-XX: actori, mecanisme, instituții

(11:30-13:30, Sala Cupolă a Palatului Braunstein
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderatori: Mihai-Ștefan Ceașu și Cătălina Mihalache

Nicoleta Roman (București), *Între Viena și București. Mobilitate academică, reformă în educație și construirea identității naționale: revizorii școlari din Țara Românească a perioadei regulamentare*

Florea Ioncioaia (Iași), *Studiile de drept ale tinerilor din Principate la Sorbona (1817-1860)*

VINERI, 9 iunie 2023

Leonidas Rados (Iași), *Un intelectual moldovean „neînsemnat” din Epoca Unirii: Teodor Veisa și anii formării sale juridice la Paris*

Renata-Gabriela Buzău (Târgu-Neamț), *Procesul doctorului Carol Davila la Universitatea din Iași (1871-1872)*

Marian Hariuc (Iași), *Educație și ofensivă culturală în România Mare: rolul inspectorilor școlari în primul deceniu interbelic*

Pauză de prânz (13:30-15:00)

Secțiunea 8

Modernizarea: proiecte, dileme, tensiuni (secolele XIX-XX)

(15:00-17:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Flavius Solomon

Mihai Chiper (Iași), *Moldova și Muntenia după unire. Statistici, evoluții, comparații (1859-1914)*

Dorin Dobrinu (Iași), *Proiecte alternative la centralizarea administrativ-teritorială în România (1862-1912)*

Simion-Alexandru Gavriș (Iași), *Ziarul „Constituțiunea” și reconfigurarea conservatorismului ieșean la început de nou regim (1866)*

Liviu Brătescu (Iași), *Viziuni și actori ai procesului modernizării economice din a doua jumătate a secolului XIX*

Dănuț Huțu (Botoșani), *Botoșanii pe calea modernizării în epoca construcției naționale. Aspecte ale evoluției urbanistice ale orașului Botoșani în veacul al XIX-lea*

VINERI, 9 iunie 2023

Secțiunea 9

România în prima jumătate a secolului XX: diplomație, cooperare militară și modele sociale

(15:00-17:00, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe Facebook)

Moderator: Paul Nistor

Lucian Leuștean (Iași), *Marea Britanie și România – chestiuni militare (1924)*

Dan-Alexandru Săvoaia (Iași), *Vizitele lui Albert Thomas și perspectiva reformelor sociale în România interbelică*

Bogdan Schipor (Iași), *O relație marginală: România și Argentina în preajma celui de-al Doilea Război Mondial*

Radu Florian Bruja (Suceava), *Fluctuațiile relațiilor politico-diplomatice româno-slovace din 1942*

Cătălin Turliuc (Iași), *Asociaționismul fraternalist în România perioadei 1944-1948*

Pauză de cafea (17:00-17:15)

Secțiunea 10

Istoriografie și schimbări culturale în România și RSS Moldovenească

(17:15-19:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Mihai Chiper

Gheorghe Cliveti (Iași), *Istorici literari și istorici despre „faza sămănătoristă” a operei lui Nicolae Iorga*

Paul Michelson (Huntington University, SUA), *Ilie Minea on Romanian Historiography, 1933-1939*

VINERI, 9 iunie 2023

Octavian Țicu (Chișinău), *„Moldoveni” vs Români. Politicile lingvistice și crearea panteonului literar în RSSM (1944-1989)*

Aurelia Felea (Chișinău), *Producția cinematografică non-ficțiune din RSS Moldovenească ca sursă în studierea relațiilor româno-sovietice 1944-1991*

Alexandru Mamina (București), *Schimbare și contestație: coordonatele „generației în blugi”*

Secțiunea 11

Violență politică, război, genocid în prima jumătate a secolului XX

(17:15-19:15, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
și transmisiune pe Facebook)

Moderator: Dorin Dobrinu

Virgil Pâslariuc (Chișinău), *„Rețelele violenței”: sfera publică și mobilitatea politică în timpul pogromului de la Chișinău din 1903*

Remus Tanasă (Iași), *Premisele genocidului armean*

Claudiu-Lucian Topor (Iași), *Cooperare „distructivă” în condiții de război: implicarea misiunii militare britanice în sabotarea câmpurilor petrolifere românești (1916)*

Igor Cașu (Chișinău), *Foametea din Moldova sovietică și cea românească, 1946-1947. Asemănări și diferențe*

**Cocktail Muzeul Municipal „Regina Maria” din Iași,
Strada Zmeu nr. 3 (19:30-21:00)**

SĂMBĂTĂ, 10 iunie 2023

Secțiunea 12

MASĂ ROTUNDĂ

Teritorializarea etnicității în URSS și „politica națională” sovietică: actori, etape, interpretări

(09:00-11:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Andrei Cușco

Participanți: Andrei Cușco (Iași), Alexandru D. Aioanei (Iași), Flavius Solomon (Iași), Octavian Țicu (Chișinău), Virgil Pâslariuc (Chișinău), Igor Cașu (Chișinău)

Pauză de cafea (11:00-11:15)

Secțiunea 13

România comunistă:

relații externe, învățământ și instituții culturale

(11:15-13:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Bogdan Schipor

Paul Nistor (Iași), *Turism și politică în relațiile româno-americane (1960-1961)*

Andrei Puiu (Iași), *Implicațiile imediate ale Conciliului Vatican II asupra Diecezei romano-catolice de Iași (1965-1968)*

Cătălina Mihalache (Iași), *Bibliotecile publice, o evaluare istorică a instituțiilor postbelice din România*

Dorin-Demostene Iancu (București), *Tudor Arghezi și Premiul Nobel. Planuri și metode ale diplomației românești pentru susținerea scriitorului*

Gabriel Asandului (Iași), *Școala interjudețeană a PCR din Iași în anii '70*

Concluziile Conferinței

(13:15-13:30, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Rezumatele comunicărilor

Secțiunea 1

Contexte, personaje și grupuri sociale (secolele XVIII-XX)

Silviu Văcaru (Iași), *Vasile Ruset – un ctitor mai puțin cunoscut din veacul al XVIII-lea*

Hatmanul Vasile Ruset, boierul al cărui nume și dărnicie o vom găsi la multe din bisericile construite sau refăcute către jumătatea secolului al XVIII-lea, în diata sa enumeră nu mai puțin de 14 lăcașuri de cult la care se considera ctitor, între acestea nefigurând Horecea și Sf. Spiridon unde sigur a participat cu bani la construcția și înzestrarea lor. În comunicare vom încerca să prezentăm care a fost contribuția sa la ridicarea acestor lăcașe de cult și dacă a avut vreun rol în apariția unui nou curent „de ținută barocă” în arhitectura eclesiastică din Moldova la jumătatea secolului al XVIII-lea. Această orientare care a durat în opinia arhitecților aproximativ două decenii (1760-1780) se suprapune destul de bine cu perioada în care hatmanul a fost foarte activ în finanțarea construirii sau a renovării unor biserici. Chiar dacă nu el le-a clădit pe toate considerăm că timpul trebuie redus de la două decenii la unul pentru că o parte din datările făcute de G. Balș sunt infirmate de ultimele surse documentare apărute. Arhitectul consideră, și după el toți ceilalți care au scris despre aceste monumente, că prima biserică din acest curent este a Sfinților Teodori din Iași (1761), iar ultimele ar fi cele din Doljești (1772), Berzunț și Sf. Nicolae din Târgu Ocna (1774). Cele mai multe dintre ele nu au pisanii și de aceea o datare sigură a lor este destul de greu de stabilit. Despre finalizarea ultimelor vom vedea, când ne ocupăm de fiecare lăcaș de cult în parte, că ele au fost terminate mai repede decât s-a crezut, iar începerea construcțiilor a avut loc cât timp Vasile Ruset a fost în viață. Să fie acesta un motiv în a considera că hatmanul la bisericile pe care le-a ridicat a adus câteva echipe de meșteri constructori, după toate probabilitățile din Muntenia, și a lansat un nou model în arhitectura religioasă, mai ales în ce privește fațadele sau Gavril Calimachi, noul Mitropolit al Moldovei venit de pe meleagurile Tesalonicului, a propus acest stil și

mulți dintre cei care au ridicat biserici de zid în timpul păstoririi lui l-au folosit? Menționăm că din cele 11 biserici din această serie la opt dintre ele Vasile Ruset se consideră ctitor, două sunt zidite de membrii ai familiei Vârnăv (Sf. Gheorghe – Iași și Berzunți) și una de Radu Răducanu Racovița (Biserica Răducanu – Tg. Ocna). Stilul în sine nu este mult deosebit de ce se construia și până atunci. Pe o veche planimetrie, apar noutățile în ceea ce privește peretele despărțitor între naos și pronaos, care nu mai este zidit ci este susținut de pilaștri cu o bază pătrată și cu capiteluri ornamentate și decorațiunile exterioare.

Mihai-Cristian Amărieuței (Iași), *Un „caracter nedefinit” într-o societate în schimbare: hatmanul Constantin Paladi-Bogdan († 1831)*

Contemporanii au apreciat calitățile hatmanului Constantin Paladi-Bogdan cu o cvasiunanimitate a mărturiilor rară în epocă. Caracterizările reprezentanților Rusiei imperiale, spre sfârșitul anilor '20 ai veacului XIX („cinstit”, cu „oarecare viziune” și „un mod de gândire bine fundamentat”, „cel mai bine intenționat om de aici”, „străin de toate intrigile”, „loial”), devoalează un personaj spre care se îndreptau preferințele curții imperiale în jocurile politice imaginate pentru Moldova pre-regulamentară. Mai nuanțate, opiniile exprimate de conașionalii hatmanului (Nicolae Suțu fiind unul dintre aceștia) surprind un amestec de trăsături de caracter („bunătațe moldovenească” în contrast cu „maliția grecilor fanarioți”) care permit etichetarea personajului drept un „caracter nedefinit”. În această comunicare urmărim să demonstrăm chipul în care datele biografice și, deopotrivă, cursul evenimentelor din epocă au modelat personalitatea lui Constantin Paladi-Bogdan, iar scurta perioadă în care, după întoarcerea din exilul impus de autoritățile otomane la Brusa, a dovedit „o vie părtinire pentru toate reformele îmbunătățitoare a patriei”, l-a propulsat, la un moment dat, în poziția de posibilă soluție pentru tronul Moldovei. Un consistent pachet de documente de familie păstrate în arhivele ieșene permit o analiză diacronică a modului în care familia Paladi și-a construit în timp conexiuni în mediile politice și financiare influente la Constantinopol

și Sankt Petersburg, pe de o parte. Pe de altă parte, explorarea corespondenței lui Constantin Paladi, redactată în limba greacă, sugerează perspective de cercetare a felului în care hatmanul traversează această perioadă dintre „vechiul Fanar” și lumea „neofanarioților”, vreme în care se reconstruiesc rețelele de patronaj într-un peisaj instituțional în schimbare.

Sorin Grigoruță (Iași), *Doctorul Constantin Vârnav și proiectul său pentru „îmbunătățirea” spitalului Sf. Spiridon*

La aproape un secol de la timidele sale începuturi, în funcționarea spitalul Sfântul Spiridon din Iași se simțea nevoia unei primeniri, a unei adaptări la realitățile medicale ale vremurilor. Drept urmare, unii dintre medicii spitalului au întreprins o serie de călătorii de documentare în Europa Occidentală, „prin țările cele civilizate, spre a se cunoaște starea celor mai însemnate spitale”, cu scopul străngerii de informații în vederea proiectării și construirii unui nou așezământ spitalicesc la Iași. Cu prilejul acestei comunicări mă voi opri asupra călătoriei doctorului Constantin Vârnav, dar mai ales asupra celor două proiecte prezentate de el la întoarcerea „din staturile Ghermaniei”: unul pentru „îmbunătățirea” spitalului Sfântul Spiridon și altul pentru „ospitalul în care să se curarisască bolnavii cu apă răce”.

Mihai-Ștefan Ceașu (Iași), *Considerații privind elita politică românească din Bucovina habsburgică: structură socială și participare politică, secolele XIX-XX*

În comunicarea noastră ne propunem să analizăm care a fost elita politică românească din Bucovina din momentul anexării și până în primele decenii ale secolului XX, urmărind mai ales schimbările survenite în structura sa socială. Totodată am fost interesați să vedem maniera în care acesta s-a implicat în momente istorice marcante, precum anul 1848, precum și în viața politică provincială, din perspectiva participării la competiția pentru alcătuirea corpurilor parlamentare reprezentative, Dieta Bucovinei și Camera Deputaților din Consiliul Imperial din Viena.

Dinu Balan (Suceava), *Opțiune civică, intenționalitate politică și retorică aplicată. Opera politică și juridică a lui Mariu Theodorian Carada*

Nepot al omului politic și economistului Eugeniu Carada, Mariu Theodorian-Carada (1868-1949) s-a evidențiat în diverse domenii de activitate. S-a făcut remarcat ca avocat, scriitor, istoric, expert în drept ecleziastic, bucurându-se de notorietate și de prestigiu în epocă. A fost un autor prodigios, vădind o educație temeinică și o structură intelectuală de factură enciclopedică. De-a lungul vieții sale a elaborat zeci de cărți, broșuri și articole. Cărturar angajat, ale cărui opțiuni civice și existențiale se reflectă în lucrările sale, Theodorian Carada a scris lucrări foarte diferite ca tematică, concepție și stil. Opera sa este o sursă inepuizabilă de idei, concepții, judecăți de valoare, dar și de locuri comune, clișee, stereotipuri cu privire la unele aspecte ale vieții politice, sociale, bisericești sau intelectuale din societatea în care a trăit. Deși compusă dintr-o puzderie de texte de diferite dimensiuni, risipită în publicații diverse sau adunată în volume, această operă polifonică contribuie, în mod decisiv, la cunoașterea gândirii și activității sale. În comunicarea noastră, ne vom referi la scrieri ale autorului cu caracter esențialmente juridic sau politic, dar și la unele mult mai greu de încadrat într-o categorie sau alta. Este vorba de lucrări în care dimensiunea juridică și cea politică se întrepătrund inextricabil. Alte texte, asimilabile din punct de vedere formal unor contribuții din domeniul dreptului, servesc, în realitate, pentru promovarea unor obiective politice și pentru vehicularea ideilor autorului cu privire la anumite probleme de interes public. Cum relevă și titlul acestei comunicări, opera sa juridică și politică rezumă, într-o manieră exemplară, vocația intelectuală, pledoaria civică și intenționalitatea politică a autorului ei.

Secțiunea 2

Secvențe ale timpului trecut: politică, demografie și surse istorice

Liviu Pilat (Iași), *Începutul domniei lui Ștefan II și cucerirea cetății Braclaw*

Cucerirea cetății de pe malul Bugului de către moldoveni este un episod care nu a beneficiat de atenție în istoriografia noastră, el ieșind din logica războaielor de apărare duse de voievozii români. În istoriografia poloneză episodul este mai bine reflectat, însă aici s-a perpetuat o eroare cronologică. Comunicarea reconstituie cronologia și contextul politic, arătând importanța cuceririi Braclawului pentru consolidarea domniei lui Ștefan al II-lea, în recunoașterea lui ca domn al Moldovei de către regele Poloniei, în detrimentul celui care era succesorul legitim și cumnatul regelui.

Livia Magina (Reșița), *Secvențe demografice în schimbare în sudul Transilvaniei în secolul al XVII-lea. Cazul Orăștie*

Universitatea Săsească a fost pe parcursul Evului Mediu principalul actor politic și administrativ al comunității germane din Transilvania, tradiția menținându-se până în secolul al XIX-lea. Din secolul al XVII-lea însă se pot observa evoluții demografice care nu mai reflectă realitatea din discursul oficialilor Universității Săsești. Un astfel de caz este cel al localității Orăștie, situată în sudul Transilvaniei, cel mai vestic scaun al Universității. Discursul istoric a ocolit acest aspect care apare în cele 15 registre de impozite ale localității, începând cu anul 1604 și până la începutul veacului al XVIII-lea. Informațiile inedite contribuie la conturarea tabloului demografic și etnic pentru Orăștie, însă se constituie în punct de plecare pentru noi dezbateri și abordări privitoare și la celelalte centre urbane ale Universității Săsești.

Adrian Magina (Timișoara), *Știri „mărunte” despre Țările Române în fondul Hungarica din arhiva de la Viena (1539-1552)*

În cadrul monumentalei colecții Hurmuzaki, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea au fost publicate o serie de documente vieneze privind istoria spațiului românesc. Totuși, în cadrul publicației, au fost selectate doar documentele identificate a fi în directă legătură cu istoria Țării Românești și Moldovei. Multe informații, păstrate răsleț în cadrul unor acte ce priveau istoria regatului maghiar ori venite dinspre oficiali din Ungaria, nu au fost exploatate de către istorici. Chiar dacă nu contribuie semnificativ la marea istorie a spațiului românesc, aceste știri mărunte oferă detalii poate mai puțin cunoscute și uneori vin în completarea informațiilor deja vehiculate în istoriografia românească.

Cristian Ploscaru (Iași), *Administrația militară din Principatele Române și modelul rusesc al „autonomiei limitate” (1769-1774)*

Politica externă a Rusiei în bazinul Mării Negre a fost caracterizată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de două obiective fundamentale: pe de o parte, stabilirea și consolidarea controlului teritorial asupra zonei nordice și nord-vestice a Mării Negre; pe de altă parte, extinderea prestigiului și influenței politice a Rusiei asupra supușilor ortodocși ai sultanului. În acest context, nu poate fi trecută cu vederea potrivirea cronologică dintre asaltul diplomatic și militar al Rusiei asupra Hanatului Crimeii și însărcinarea generalului Piotr Rumiantsev de către țarină de a lichida autonomia Hatmanatului cazacilor de la granița de nord cu Hanatul Crimeii printr-o serie de reforme instituționale, fiscale și juridice. În cei cinci ani de conducere ca guvernator al „Miciei Rusii” (fostul Hatmanat), înainte de izbucnirea războiului ruso-turc, Rumiantsev a reușit să reorganizeze sistemul judiciar, a efectuat un recensământ general al populației și a acordat ranguri nobiliare echivalente cu cele rusești tuturor funcționarilor de stat, atrăgând astfel nobilimea locală în serviciul public. De fapt, reformele lui Rumiantsev realizate aici au servit drept model pentru noile provincii rusești de la granița cu Imperiul Otoman.

Experimentul ucrainean, măsurile luate de Rumiantsev în Mica Rusie, a oferit un model de intervenție politică și de administrație presupus autonomă în noile teritorii aflate sub ocupație militară în timpul războiului cu Poarta (1768-1774) sau dobândite în urma Tratatului de la Kuchuk Kainardji: un organism administrativ colegial prezidat de un guvernator rus, reforme ale sistemului judiciar, recensăminte riguroase ale populației și resurselor, disciplină fiscală și o încercare de a integra elita locală în ordinea administrației publice rusești și a ierarhiei nobiliare. Această politică ingenioasă de *translație a regimului de autonomie limitată la granițe* se dovedește o strategie premeditată de a aduce aceste teritorii în sfera de dominație imperială în numele unui reformism luminat. În Principatele Române, Rumiantsev a fost numit comandant al administrației militare rusești (1769-1774), iar asemănările dintre administrația sa și modelul de guvernare aplicat în Mica Rusie sunt evidente. În funcție de evoluția războiului și de contextul politic internațional, sursele studiate arată că Principatele au fost parte integrantă a planurilor rusești de consolidare a controlului în bazinul Mării Negre și de integrare a acestuia în sfera de dominație imperială, recurgând la o strategie bazată pe un regim politic de autonomie limitată, controlat politic de la Petersburg, nu numai în Hanatul "independent" al Crimeii, ci și în Moldova și Valahia.

Secțiunea 3

Război, ocupație, dictatură în România secolului XX

Hadrian Gorun (Târgu-Jiu), *România la începutul Primului Război Mondial: o abordare din perspectiva teoriei relațiilor internaționale*

Având ca punct de pornire volumul publicat recent, comunicarea de față se constituie într-o schiță de politică externă, o scurtă analiză istorică și teoretică a poziției Regatului României la începutul Primei Conflagrații Mondiale. Din punct de vedere metodologic, mi-am propus să recurg îndeosebi la o abordare din perspectiva teoriei realiste a relațiilor internaționale. Prin deciziile de politică externă adoptate, factorii responsabili urmăreau realizarea interesului național.

Acesta echivala cu obținerea teritoriilor aflate sub dominația Dublei Monarhii austro-ungare, care erau locuite de o populație preponderant românească. Prezenta comunicare valorizează teza realistă a raționalității actorilor statali. Inclusiv prin declararea neutralității, la 21 iulie/3 august 1914, statul roman a performat pe scena internațională ca actor rațional. Guvernul de la București era conștient de precaritatea înzestrării armatei cu materiale de război, armamente, muniții și provizii, precum și de gradul relativ scăzut de instruire a trupelor. Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu dorea deopotrivă garanții din partea Antantei în privința dobândirii teritoriilor încorporate imperiului dualist. El a amânat cât mai mult cu putință momentul intrării în acțiune. Prezenta analiză demonstrează că neutralitatea românească nu putea fi decât temporară, din cauza poziției geografice a României și a evoluției războiului. Comunicarea dovedește că Regatul român a jucat cu succes rolul de element ponderator (custode) în funcționarea balanței puterii în arealul balcanic, cel puțin până la intervenția Bulgariei în conflictul mondial. Am încercat să demonstrez deopotrivă că Ion I. C. Brătianu a exercitat un veritabil monopol asupra deciziilor importante de politică externă. El a adoptat un comportament de tip aliniere (*bandwagoning*), hotărând intervenția armată de partea Antantei în momentul pe care îl considera cel mai favorabil. În această privință am valorificat teoria balanței amenințării a reprezentantului neorealismului defensiv Stephen Walt care stipula că statele mai mici tind să se coalizeze finalmente cu mari puteri, mai ales dacă acestea se află în proximitatea geografică a propriilor frontiere și sunt percepute ca amenințătoare. De asemenea, în raporturile cu state dispunând de capabilități oarecum similare, statele mai mici vor proceda, de regulă, la o politică de balansare. În primul caz, sunt relevante relațiile României cu Rusia, iar în ceea ce privește conduita de balansare, sunt simptomatice raporturile cu Bulgaria.

Georgiana Țăranu (Constanța), *Nicolae Iorga și ideea de dictatură în România*

Nicolae Iorga este un nume de referință pentru istoria politică și intelectuală a României secolului al XX-lea. S-a implicat direct în politică la fel de mult pe cât a activat academic, civic și

jurnalistic pentru a modela noile generații. Moștenirea sa politică este una a paradoxurilor, la fel de complexă ca a mai oricărei mari personalități. Ideile lui Iorga despre dictatură se înscriu și ele în acest peisaj cu multe nuanțe. A susține dictatura, dar nu a oricui, oricând și oriunde, sintetizează cel mai simplu poziția variabilă a istoricului-politician. În funcție de contextul politic, chiar și conceptul de dictatură a însemnat diverse lucruri în textele și discursurile sale. În plan intern, Iorga a denunțat, în funcție de circumstanțe, „dictatura” adversarilor săi politici, de la Ion I. C. Brătianu la Alexandru Averescu, mergând până la respingerea oricărui ambiții de dictatură pentru Corneliu Zelea Codreanu. În plan extern, a privit în general favorabil unele dictaturi de dezvoltare și i-a considerat providențiali pe unii dintre conducătorii acestora precum Benito Mussolini, Eleftherios Venizelos, Mustafa Kemal sau Józef Piłsudski, în timp ce pentru dictaturile întruchipate de Stalin sau Hitler s-a arătat un critic înverșunat. Cea mai greu de încadrat dintre pozițiile lui Iorga în privința dictaturii a fost cea privindu-l pe Carol al II-lea: deseori pare că așteaptă că cere o soluție autoritară din partea suveranului pe parcursul anilor '30, alteori avertizează în detrimentul aceleiași, legitimează aproape imediat instaurarea dictaturii regale în februarie 1938 pentru ca apoi să critice cenzura și să refuze uniforma regală etc. În fond, relația de atracție-respingere a lui Iorga față de dictatură rezumă și reflectă sprijinul și criticile de care a avut parte acest model politic în rândul unei părți a mediilor intelectuale de dreapta, a clasei politice, precum și a societății, în general.

Eusebiu Narai (Timișoara), *România, de la „satelit” al celui de-al Treilea Reich la țară sub ocupație sovietică. Aplicarea convenției de armistițiu din septembrie 1944. Studiu de caz: Banatul de Sud (județele Caraș și Severin)*

În perioada 1944-1948, economia Banatului a fost, în mod neplăcut, surprinsă de două *evenimente* majore: retragerea trupelor germane și pătrunderea trupelor sovietice în zonă. Populația germană din întregul Banat a fost speriată de intrarea Armatei Roșii; în consecință, etnicii germani care lucrau în întreprinderi sau se ocupau cu agricultura au părăsit – în număr mare – Banatul, alăturându-se

trupelor germane. Datorită regresului înregistrat pentru moment în producția industrială și agricolă, populația din această regiune a fost nevoită să facă eforturi deosebite pentru aprovizionarea frontului cu toate produsele necesare.

Confruntată cu o serie de probleme de natură economică, populația cărășană a fost silită să îndeplinească ordinele și dispozițiile primite în legătură cu realizarea Convenției de Armistițiu până la semnarea Tratatului de Pace (10 februarie 1947), prin care termenul inițial de plată a reparațiilor către Uniunea Sovietică se va prelungi cu 2 ani, cuantumul său rămânând identic, la fel și paritatea în aur.

Îndeplinirea condițiilor impuse prin Convenția de Armistițiu (art. 12), respectiv „restituirea” animalelor către U.R.S.S., a însemnat începutul spoliei economice a Banatului, distrugerea – după un plan bine întocmit – a agriculturii bănățene, fenomene care erau resimțite și la nivel național.

Situația economică a județului Severin s-a deteriorat foarte mult în perioada studiată, în urma intervenției unor factori obiectivi și subiectivi, precum: starea de război, jafurile și abuzurile comise de trupele sovietice, rechizițiile în contul Convenției de Armistițiu, sistarea activității unor firme industriale și comerciale cu capital german și maghiar de pe raza județului, scăderea șeptelului de animale, lipsa materiilor prime și a capitalului necesar pentru funcționarea – la capacitate maximă - a întreprinderilor industriale ș.a.m.d. Jafurile comise de către militarii sovietici pe raza Legiunii de Jandarmi Severin au avut și un impact emoțional asupra populației județului, determinând o atitudine ostilă față de trupele sovietice aflate în trecere sau staționate în zonă. Starea economică dificilă a locuitorilor de pe raza Legiunii de Jandarmi Severin a fost cauzată și de obligațiile pe care aceștia au fost nevoiți să le achite, conform prevederilor Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

Miruna-Valentina Băcan (București), *Reacția Departamentului Securității Statului în contextul accidentului de la Cernobîl*

Subiectul propus are în vedere modul în care accidentul de la Cernobîl din aprilie 1986 a pus în mișcare rețeaua de informatori a Departamentului Securității Statului sub îndemnul conducerii de la

București. Specific, lucrarea va fi îndreptată asupra analizării rapoartelor Securității, însărcinată cu misiunea de a „lua pulsul populației” în zilele ce au urmat accidentului în județele Cluj, Timiș, Constanța și Târgu Mureș.

În cele prezentate, vom urmări două linii generale în cazul rapoartelor „primăvara 1986” și anume: prima preocupare a serviciului de informații a fost cunoașterea stării de spirit a populației, a comentariilor și manifestărilor ce ar fi putut genera dezordine prin acțiuni care s-ar fi opus intereselor statului. Astfel, sunt întocmite liste cu cetățeni care au avut comentarii în legătură cu accidentul. Cât despre categoriile de populație la care se raportau, găsim în dosare dialoguri între cadre medicale, profesori, ingineri, pensionari.

Cea de-a doua categorie de persoane vizată este cea constituită din străini. În această direcție, sunt urmărite convorbirile telefonice ale românilor cu rudele sau cunoștințele din SUA sau RFG. De asemenea, sunt monitorizați și studenții străini care studiau în marile centre universitare din țară, precum și diplomații RFG și SUA, aflați pe teritoriul țării în acele zile.

Episodul cel mai marcant din sintezele Securității și în același timp, cel care cântărește cel mai mult în cercetarea noastră, este cel al exodului studenților străini din centrele universitare la cererea ambasadelor de care aparțineau.

Secțiunea 4

Biserica – loc al devoțiunii și penitenței (secolele XII-XIX)

Adinel C. Dincă (Cluj-Napoca), *Începuturile bisericilor parohiale la sașii ardeleni. Câteva ipoteze*

Chestiunile legate de ctitorirea lăcașurilor de cult ale coloniștilor occidentali stabiliți în Transilvania după mijlocul veacului al XII-lea, biserici responsabile cu administrarea sacramentelor și păstoria sufletelor, au fost rareori discutate dincolo de evaluarea materialului construit păstrat până acum ori recuperat pe cale arheologică. Desigur, fragilitatea dovezilor documentare justifică pe de-a-ntregul ezitățile istoricilor în această privință, păstrând momentele de debut

ale bisericilor locale din teritoriile locuite de sașii ardeleni într-o zonă opacă de analiză. Informații disparate provenite dintr-o perioadă ulterioară, din secolele XIV-XV, oferă însă unele sugestii privind formularea unor ipoteze interesante referitoare la împrejurările societale mai largi în care s-a conturat sistemul parohial din anumite regiuni ale Ardealului medieval. Scopul comunicării este tocmai acela de a formula ipotezele amintite și de a evalua perspectivele unei investigații în acest sens.

Marius Chelcu (Iași), *Mănăstirea Florești – aspecte din trecutul unui așezământ închinat la Muntele Athos*

Ansamblul mănăstiresc este geografic situat la egală distanță de orașele Bârlad și Vaslui. Pe lângă încadrarea istorică mai largă, începând la sfârșitul secolului al XVI-lea, odată cu prima atestare a fundației, atenția va concentra asupra celei de-a doua zidiri, anume ctitoria familiei Costachi de la începutul secolului al XVIII-lea și până la secularizarea averilor mănăstirești, insistând asupra contextului închinării, în anul 1806, la mănăstirea Esfigmenu de la Muntele Athos, cu încuviințarea mitropolitului Veniamin Costachi.

Tatiana Scurtu (Târgu Mureș), *Ctitori ai bisericilor și școlilor confesionale ortodoxe și greco-catolice din scaunele secuiești Ciuc, Giurgeu, Odorhei și Treiscaune (secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea)*

Problematika istoriei românilor din fostele scaune secuiești Ciuc, Giurgeu, Odorhei și Treiscaune și a principalelor instituții identitare – biserica (ortodoxă și greco-catolică) și școlile confesionale care funcționau sub egida acestor biserici a fost puțin cercetată. Beneficiind de accesul la surse documentare ecleziastice și laice, puțin cercetate, comunicarea își propune să introducă în circuitul științific informații despre starea lăcașurilor de cult și a școlilor confesionale construite de membrii unor comunități românești cu un număr mic de membri, majoritatea locuind în localități etnic mixte, cu populație secuiască/ maghiară numeric majoritară. În

aceste condiții, un rol important l-a avut solidaritatea românilor trăitori de o parte și de alta a Carpaților pe care îi regăsim în rândul ctitorilor modestelor biserițe de lemn, iar după 1785, și de piatră, și a clădirilor școlilor confesionale. Această solidaritate s-a manifestat și între comunitățile românești din zonă. Atunci când o comunitate românească, cu un număr mai mare de credincioși, reușea să-și zidească o nouă biserică, cea veche era donată unor comunități din vecinătate cu puțini credincioși, asistând astfel la fenomenul denumit „biserici călătoare”.

Acolo unde comunitățile cu un număr mic de români nu au reușit să-și mențină biserica, asistăm la accelerarea procesului de deznaționalizare și, în final, la dispariția acestor comunități. În schimb, acolo unde s-a reușit salvarea bisericilor ortodoxe și greco-catolice și a școlilor confesionale în limba română, religia și școala au fost principalii factori de promovare a învățaturii creștine, a educației religioase, culturii și tradițiilor românești, asigurând astfel dăinuirea identitară românească într-un areal multietnic și pluriconfesional, în cele mai multe cazuri refractar la alteritate.

Cătălina Chelcu (Iași), *Îngrijirea bolnavilor și detenția vinovaților la mijlocul secolului XIX (mănăstirile Neamț și Agapia)*

În trecutul nostru, unele mănăstiri atât în Moldova, cât și în Țara Românească, au constituit stabilimente de asigurare a asistenței sociale (în bolnițe, ospicii, spitale), care se ocupau de îngrijirea bolnavilor, utilizând mijloace și metode specifice timpului respectiv. Dar mănăstirea a reprezentat, înainte de reglementarea regimului de detenție, care a avut loc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și locul de ispășire a pedepsei, de „canonisire”, în limbajul documentelor, a unora dintre învinuții dovediți de infracțiuni și condamnați la privarea de libertate. Aspecte ale acestor chestiuni enunțate au fost analizate de istorici, altele așteaptă să fie clarificate. Comunicarea de astăzi are tocmai scopul de a aduce astfel de lămuriri, pe baza mai multor surse alcătuite între anii 1851-1856, aflate în fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Arhivele Naționale Iași, referitoare la îngrijirea bolnavilor în bolnița mănăstirii Neamț, pe de o parte, și detenția vinovaților de diverse infracțiuni, pe lângă așezămintele de la Neamț și Agapia.

Mihai Anatolii Ciobanu (Iași), *Reinstaurarea „simbolică” a credinței creștine în Brăila și Giurgiu (1830-1832)*

Prin Pacea de la Adrianopol, Brăila și Giurgiu au fost retrocedate Țării Românești. Unele moschei din cele două orașe au fost dărâmate, alora li s-a schimbat rostul. Moscheea Osman Bayraktar din Brăila a fost transformată în biserică cu hramul Sf. Arhangel Mihail, căruia, ulterior, i s-a adăugat și Arhangelul Gavriil. Aceeași soartă a avut și o moschee din Giurgiu, biserica nou înființată aici având hramul Sf. Nicolae. Cele două biserici sfințite în timpul administrației ruse au primit și câte trei clopote. Prin aceasta, partea rusă, din punct de vedere simbolic, arăta muntenilor că doar cu sprijinul ei puteau avea loc eliberarea și „reinstaurarea credinței creștine”.

Secțiunea 5

Economie, crize sociale și poliție politică (secolele XIX-XX)

Harieta Mareci-Sabol (Suceava), *„Reguli profesionale, responsabilități morale și spirit antreprenorial.” Farmacii și farmaciști în Bucovina anilor 1852-1918*

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, economia mărfurilor și distribuția internă a preparatelor cu efecte terapeutice au cunoscut o dezvoltare accelerată în Bucovina, fapt ce a condus la deschiderea de noi farmacii, fără însă a recupera decalajul față de alte provincii (similare ca suprafață) din imperiului austriac.

Comunicarea noastră explorează modul de repartizare a farmaciilor în Bucovina, nivelul de succes (sau eșec) al activității câtorva dintre ele, precum și impactul lor asupra societății, în ansamblu. Elementul de originalitate constă în identificarea, pe baza surselor istorice, a unor adevărate „dinastii” de farmaciști din Bucovina, insistând pe principalele realizări ale acestora.

Andreea Dahlquist (Malmö, Suedia), *Comerț și cooperare economică între Suedia și România în perioada interbelică*

Scopul studiului nostru este de a identifica factorii și provocările care au contribuit la evoluția comerțului suedo-român în perioada interbelică. Schimburile comerciale între Suedia și România au accelerat odată cu încheierea Primului Război Mondial și definitivarea Marii Uniri. Deschiderea Legației Suediei la București în anul 1921 a stimulat cooperarea economică între cele două state și a crescut încrederea comercianților suedezi în autoritățile române. Drept rezultat, Suedia și România au semnat o convenție comercială în anul 1922, care a reglementat schimburile comerciale între cele două țări. Înțelegerea a înclinat balanța comercială în favoarea importurilor companiilor românești din Regatul scandinav. România s-a arătat interesată să cumpere tehnologia și utilajele necesare pentru modernizarea agriculturii și industriei, în timp ce Suedia a importat produse petroliere și agricole.

Unul dintre evenimentele importante pentru relațiile economice suedo-române l-a reprezentat împrumutul pe care concernul Kreuger l-a acordat statului român în anul 1929. În schimbul celor 30 de milioane de dolari, România a trebuit să concesioneze întreaga producție și distribuție a chibriturilor companiei Svenska Tändsticks AB (STAB), precum și producția de electricitate din trei județe (Vâlcea, Brașov, Vaslui) companiei Elektro-Invest AB. Tot în perioada interbelică și-au deschis reprezentanțe și au încheiat afaceri cu partenerii români companii suedeze importante precum: L M Ericsson (companie producătoare de echipamente și instalații pentru telefonie), ASEA (Societatea Generală Suedeză de Electricitate), Garvämnes AB Weibull (companie producătoare și exportatoare de tannin), SKF (Fabrica Suedeză de Rulmenți), Helsingborgs Gummifabriks AB (exportator de fabricate din cauciuc) și Svenska Vägbolaget (Societatea Suedeză de Drumuri).

Dezvoltarea cooperării economice între Suedia și România a impus semnarea unei noi convenții comerciale în anul 1930 de către ministrul afacerilor externe Alexandru Vaida-Voievod și de ministrul plenipotențiar suedez Jonas Alströmer. Documentul a oferit ulterior rezultate pozitive, reflectate în statisticile întocmite de membrii legațiilor celor două state.

Sorin Ivănescu (Iași), *Nemulțumirile populației României privind criza din anii '80 reflectate în documentele Securității*

Anii '80 au anunțat începutul declinului unui întreg sistem politic, socio-economic și cultural. Pretutindeni în statele comuniste criza economică s-a acutizat vizibil. Situația economică a creat vii nemulțumiri în rândul populației. „Economia de penurie” era utilă regimului comunist, care a învățat să gestioneze această situație și care aducea populația într-o dependență cronică față de regim. Raționalizările realizate de regimul comunist din România exercita o presiune psihologică asupra cetățeanului, care pentru a-și procura cele necesare traiului, trebuia să apeleze la bunuri de pe piața neagră sau să fure de la locul de muncă. Lucrarea urmărește să reconstituie dificultățile traiului din România în anii '80, modul cum acestea se reflectă în documentele Securității, precum și măsurile luate de serviciile secrete românești împotriva opozanților.

Marin Gherman (Suceava), *Considerații privind utilizarea teoriilor capitalului social în studiul relațiilor internaționale*

Teoriile capitalului social sunt utilizate în ultimii 30 de ani în sociologie, economie și științe politice la nivel micro și macro, devenind un important instrument de cercetare a calității legăturilor sociale, încrederii, rețelelor de interacțiune, normelor și valorilor din interiorul unei societăți. Sociologul francez Pierre Bourdieu scria că fiecare societate dispune de un complex al resurselor reale sau potențiale, care sunt legate de participarea la o rețea instituționalizată a „relațiilor de cunoaștere și identificare”. Aceste resurse reprezintă capitalul social al societății.

Politologul Francis Fukuyama consideră că forma socială a capitalului se compune din încredere, relații și norme, care fac posibile acțiunile colective în cadrul grupurilor sociale. Capitalul social mai este numit în mod metaforic „un clei”, fără de care acțiunea colectivă și colaborarea nu sunt posibile, iar atomizarea socială devine tot mai accentuată.

Descriind exhaustiv succesele sau eșecurile unor politici la nivel local/regional/societal, teoriile capitalului social explică și

anumite aspecte ale relațiilor internaționale prin extinderea potențialului său analitic.

Normele și valorile sociale devin transfrontaliere și transnaționale în urma proceselor de globalizare, iar rețelele tradiționale de interacțiune dintre oameni au tot mai puține caracteristici teritoriale. Din acest punct de vedere, relațiile sociale la nivel micro și macro pot fi comparate în momentul de față cu diverse procese din cadrul relațiilor internaționale, văzute până acum prin prisma separării conceptuale a politicii interne și de cea externă.

„Satul global” despre care vorbea sociologul și filosoful Marshall McLuhan nu este doar un concept informațional, ci și unul social. În acest context, teoriile capitalului social pot fi utilizate în analiza nivelului de încredere între două sau mai multe state/societăți/organizații. De asemenea, pot fi studiate dintr-un alt unghi rețelele de interacțiune socială la frontiere, valorile și normele comune, dar și divergențele apărute în urma intersecțiilor dintre rețelele sociale locale devenite transfrontaliere în urma extinderii.

VINERI, 9 iunie 2023

Secțiunea 6

Dimitrie Cantemir – 300 de ani de la moarte

Petronel Zahariuc (Iași), *Date noi despre ctitoriile Cantemireștilor: mănăstirile Mira și Silișteni*

Ion Varta (Chișinău), *Autoexilul forțat al lui Dimitrie Cantemir în Rusia și consecințele sale pentru dinastia Cantemir și pentru Țările Române*

Andrei Eșanu, Valentina Eșanu (Chișinău), *Dimitrie Cantemir și cursul istoriei*

Bogdan Crețu (Iași), *Dimitrie Cantemir – dimensiunile politice și ideologice ale erudiției*

Leonte Ivanov (Iași), *Dispozițiile testamentare ale Cantemireștilor*

Secțiunea 7

Educația publică în secolele XIX-XX: actori, mecanisme, instituții

Nicoleta Roman (București), *Între Viena și București. Mobilitate academică, reformă în educație și construirea identității naționale: revizorii școlari din Țara Românească a perioadei regulamentare*

România a fost printre primele țări în a adopta un învățământ gratuit și obligatoriu pentru ciclul primar prin legea din 1864. Această lege se bazează pe experiențele anterioare în educație și mai ales pe informația acumulată în perioada regulamentară. Istoriografia românească a documentat și reliefat fără drept de apel existența unei rețele școlare funcționale în perioada premergătoare domniei lui Alexandru Ioan Cuza, rețea școlară demarată în 1838 în Țara Românească. În ciuda vicisitudinilor și contextului geopolitic dificil al vremurilor, dezbaterile în jurul a ceea ce trebuia și era necesar să fie școala (în special primară) au permis o reformă educațională adecvată nevoilor populației. La ea au contribuit revizorii școlari, o parte semnificativă dintre ei cu studii înalte și atașați conceptului de naționalitate. Comunicarea de față își propune să exploreze modul în care acești revizori au interacționat și colaborat cu autoritățile din Țara Românească, au fost parte activă a reformelor întreprinse aici și cum au dus la o creștere a alfabetizării în spațiul românesc.

Florea Ioncioaia (Iași), *Studiile de drept ale tinerilor din Principate la Sorbona (1817-1860)*

În secolul XIX și în prima parte a secolului XX, studiile în drept la Paris reprezintă pentru tinerii din Principate principala direcție de formare intelectuală. După estimări foarte aproximative, ar putea fi vorba de câteva mii de nume, de departe proporția cea mai semnificativă numeric între toate formele de studii în străinătate până astăzi. Acest fenomen începe oarecum brusc, în anii douăzeci ai secolului XIX, și se termină la fel de brusc, peste ceva mai mult de un secol, în anii treizeci ai veacului următor.

Prin amploarea, specificul și efectele sale, putem vorbi așadar de un caz în sine în cadrul fenomenului studiilor în străinătate. Totuși, istoriografia fenomenului a acordat un spațiu modest reconstituirii acestei experiențe. Cu excepția unor studii aplicate, restrânse ca amploare reconstitutivă (Angelescu, Fotino, Isar), domeniul este lăsat la discreția studiilor micro-biografice arondate cercetărilor din aria istoriei dreptului, ale căror limite metodologice și documentare sunt destul de ușor vizibile.

Faptul este generat în principal de doi factori: pe de o parte, de accesul și natura foarte particulară a surselor directe, iar, pe de alta, de caracterul relativ specializat al acestor studii. Prin urmare, nu avem încă nici o imagine a evoluției generale a fenomenului și nici o estimare verosimilă a amplitudinii și efectelor sale asupra societății românești.

Din acest punct de vedere, începuturile sale reprezintă partea cea mai problematică. Demersul de față își propune să redeschidă acest dosar, respectiv, mai întâi să reia discuția cu privire la sursele și literatura subiectului, iar în al doilea rând, să ofere o reconstituire fie și sumară a începuturilor studiilor de drept la Paris ale tinerilor din Principate.

Leonidas Rados (Iași), *Un intelectual moldovean „neînsemnat” din Epoca Unirii: Teodor Veisa și anii formării sale juridice la Paris*

În zorii modernității românești, atât la Iași, cât și la București, a prins timid contur o practică ce a impulsionat progresul Principatelor. Este vorba despre plecarea la studii (secundare sau superioare) peste hotare a fiilor unor familii înstărite, totul pe fondul sistemului rudimentar de educație din țară. Începând cu anii 30 ai secolului XIX, peisajul acestor călătorii formative a devenit mai complex, odată cu trimiterea de bursieri ai statului la universități europene de prestigiu. Această direcție s-a lărgit an după an, atât în privința efectivelor, a păturilor sociale implicate, cât și a obiectivelor. Treptat, a apărut mirajul diplomei, artefact care atesta competențele într-o direcție sau în alta și care, încărcat cu semnificații simbolice copleșitoare, putea propulsa social și schimba destine, netezind calea spre ocuparea

funcțiilor publice înalte sau spre practicarea cu succes garantat a unor profesii lucrative precum acelea de avocat sau medic.

Dincolo de spectacolul vieții și al științei, la Paris, dar și în alte centre de tradiție, tinerii români începeau să simtă, să înțeleagă modernitatea și sensurile unei societăți evolute, să se desprindă de practicile și obiceiurile de acasă, de factură orientală. Începeau să aibă păreri personale, să accepte schimbul de opinii, să judece cu spirit critic, să distingă utilitatea publică a unor gesturi și atitudini etc. La întoarcerea în țară, foștii studenți aveau să influențeze vizibil, în sens european, societatea locului și destinele celor două principate.

Comunicarea de față urmărește destinul unui asemenea tânăr moldovean care a studiat la Paris în anii 50 ai secolului XIX, o vreme cu bursă, apoi pe cheltuiala sa: Teodor Veisa. La fel ca și în cazul altor intelectuali moldoveni ai vremii sale, personajul nu s-a bucurat de o posteritate onorantă. Deși a fost menționat, în fugă, în unele lucrările unor autori consacrați, precum V. A. Urechia, N. Iorga, C. Andreescu ș.a., Teodor Veisa a reprezentat considerabil mai mult pentru Epoca Unirii decât lasă să se înțeleagă unele texte mai noi, unde este ironizat și judecat în grup, așezat undeva la periferia elitei culturale, alături de cei mai rudimentari și lipsiți de instrucție dascăli ieșeni (antiunioniști, cum altfel). Așa cum dorim să arătăm aici, Veisa nu doar că primise la Paris o educație aleasă, reușind a se întoarce în țară cu titlul de licențiat în drept, participând, împreună cu alți tineri studenți, la eforturile „naționale” din anul 1856, dar a și „supravegheat” o vreme școlile publice moldave din poziția de inspector general, a predat la Facultatea Juridică înaintea fondării Universității din Iași, a publicat lucrări juridice de valoare și a ocupat diverse funcții înalte în statul român.

Renata-Gabriela Buzău (Târgu-Neamț), *Procesul doctorului Carol Davila la Universitatea din Iași (1871-1872)*

Comunicarea readuce în atenție un personaj celebru al vieții sociale și academice românești din a doua jumătate a secolului XIX, medicul Carol Davila (1828-1884). Acesta s-a născut la Parma și a urmat studii medicale, absolvind Facultatea de Medicină din Paris. Imediat după susținerea doctoratului (1853) el pleca spre București,

la cererea domnitorul Barbu Știrbei, pentru a administra serviciul medical militar (inițial pentru o perioadă de trei ani). A rămas în țară până la sfârșitul vieții, contribuind, ca nimeni altul, la organizarea învățământului medical românesc, înainte și după înființarea universităților.

La sfârșitul anului 1871 și începutul celui următor, medicul Davila, pe atunci profesor al Universității bucureștene, se vedea nevoit a se deplasa la Iași, pentru a-și organiza apărarea în procesul intentat de către doctorul Gheorghe Polizu, primul decan al Facultății de Medicină din capitală. Admirat și contestat deopotrivă la București și Iași, generalul Davila, apropiat al domnitorilor Barbu Știrbei și Alexandru Ioan Cuza, dar și al Principelui Carol I, a fost judecat, potrivit legislației învățământului, de profesori ai universității ieșene, fiind în cele din urmă achitat.

Putem privi judecata de la Universitatea din Iași (și mai ales achitarea) ca o ironie a sorții, știut fiind faptul că profesorul Davila nu a agreat defel ideea înființării unei Facultăți de Medicină în capitala Moldovei la 1860, considerând, de bună seamă pripit, că o asemenea instituție ar fi adus în prag de desființare Școala Națională de Medicină și Farmacie pe care o clădise la București, cu multă osteneală, din nimic.

Marian Hariuc (Iași), *Educație și ofensivă culturală în România Mare: rolul inspectorilor școlari în primul deceniu interbelic*

După 1918, politica școlară a Statului român a fost marcată de provocări instituționale și culturale succesive. Unificarea sistemelor de învățământ din Transilvania, Basarabia și Bucovina cu cel din România Vechiului Regat a reprezentat un proces dominat de angoase, ce a suscitat frecvent diferențe de viziune în dialogul cu instituțiile centrale. Ministerul Instrucțiunii Publice a primit o responsabilitate largă în exercitarea unui centralism decizional în organizarea învățământului românesc. Ca parte a sistemului educațional, corpul inspectorilor s-a aflat în prima linie a așa-numitei *ofensive culturale*, așa cum era descris procesul de consolidare națională învățământului de către cel mai longeviv ministru al Instrucțiunii Publice în perioada interbelică, dr. Constantin Angelescu. Spațiul rural și cel al minorităților etnice au reprezentat provocarea

majoră. Prezența inspectorilor în școli a contribuit la constatarea unor realități prea puțin cunoscute la nivel central. Nu doar aspectele specifice preocupărilor didactice au intrat în aria de interes a unor inspectori, cum erau cei responsabili cu controlul activităților culturale și extrașcolare. Măsurile menite să conducă la omogenizare pe baze naționale au fost influențate de impactul transformărilor produse odată cu noua fizionomie teritorială a României. În calitate de gestionari ai politicilor școlare, inspectorii au evidențiat necesitatea unor reorganizări instituționale.

Secțiunea 8

Modernizarea: proiecte, dileme, tensiuni (secolele XIX-XX)

Mihai Chiper (Iași), *Moldova și Muntenia după unire. Statistici, evoluții, comparații (1859-1914)*

Istoriografia este deosebit de săracă în analiza unor date comparative asupra evoluțiilor economice și sociale din fostele principate Moldova și Muntenia după unire. Nu datele în sine ar fi marea problemă, deși în această privință există lacune imense și o dezorganizare vecină cu haosul, ci sistematizarea lor. Demersul nostru a constatat în reorganizarea statisticilor disponibile la nivel național, care includeau datele provenite de la județe, pentru a le prezenta într-o formă structurată regional, pe intervale de timp nu întotdeauna liniare, dar cu câteva praguri și repere din perioada 1859-1914. În felul acesta, am încercat să răspundem unor întrebări: Există o evoluție egală/similară a teritoriilor/regiunilor după unire? Dacă nu, care sunt motivele și condițiile care le deosebeau? Cine sunt câștigătorii unirii din punct de vedere economic?

Dorin Dobrinu (Iași), *Proiecte alternative la centralizarea administrativ-teritorială în România (1862-1912)*

Expresie a voluntarismului politic de concentrare a puterii, sub mereu invocata influență franceză, centralizarea a fost prezentată adesea drept o soluție inevitabilă, acceptată fără rezerve de clasa

politică și de societatea românească în curs de modernizare. În realitate, România politică a anilor 1862-1912 a cunoscut dezbateri, în Parlament sau în coloanele publicațiilor independente ori de partid, în jurul temei descentralizării. Au existat inclusiv proiecte alternative la centralizare, inițiate și/sau asumate de oameni politici cu influență, care la un moment dat au ocupat importante poziții de putere. Uneori aceste inițiative sunt doar amintite în lucrările care privesc istoria politică, a dreptului sau administrației. În comunicarea de față am în vedere îndeosebi proiectele asumate de Barbu Catargiu (1862), Lascăr Catargi (1871), P. P. Carp-Theodor Rosetti (1888), iarăși P. P. Carp (1907-1912).

Simion-Alexandru Gavriș (Iași), *Ziarul „Constituțiunea” și reconfigurarea conservatorismului ieșean la început de nou regim (1866)*

Regimul politic instituit prin adoptarea constituției de la 1866 i-a adus pe conservatorii moldoveni în fața unei duble provocări. La fel ca pentru aliații lor politici din Valahia, recuperarea, măcar parțială, a influenței pierdute în vremea regimului autoritar al lui Alexandru Ioan Cuza, prin specularea inteligentă a prevederilor electorale conținute în noua lege fundamentală și prin asigurarea unui sprijin cât mai consistent din partea șefului statului, era o prioritate de la sine înțeleasă. Totodată însă, politicienii de la nord de Milcov au fost obligați să răspundă revendicărilor regionaliste specifice electoratului moldovenesc. Ambele direcții de acțiune au fost vizibile în conținutul ziarului „Constituțiunea”, editat în septembrie 1866 de conservatorii ieșeni. În același timp, prin intermediul comitetului electoral înființat alături de menționata publicație, în vederea alegerilor programate pentru toamna aceluiași an, „dreapta” din vechea capitală a încercat să ofere un spațiu de acțiune coerentă întregului grup conservator din Moldova. Chiar dacă acest ambițios obiectiv nu a putut fi atins, iar ziarul „Constituțiunea” și-a încetat, în scurtă vreme, apariția, demersul nu a rămas unul steril. El a adus împreună politicieni aparținând unor generații diferite, de la personaje formate în epoca Regulamentului Organic, precum Grigore Mihail Sturdza și Iordache Beldiman, până la debutanți în ale

politicii (Titu Maiorescu, Theodor Rosetti, Vasile Pogor etc.). Nucleul format acum a supraviețuit, marcând decisiv istoria conservatorismului ieșean pentru următorii ani. El a fost mediul în care junimismul militant – atât de important în viața politică a României de până la Primul Război Mondial – și-a avut originile și de care a rămas influențat cel puțin până la sfârșitul deceniului opt al secolului XIX.

Liviu Brătescu (Iași), *Viziuni și actori ai procesului modernizării economice din a doua jumătate a secolului XIX*

Modernizarea economică a României în veacul al XIX-lea a fost înțeleasă prin realizarea unor reforme economice profunde și a reprezentat un reper central al procesului real de transformare a întregii societăți românești din perioada analizată. Cercetarea de față urmărește în primul rând identificarea principalele viziuni asupra dezvoltării domeniului economic în contextul anumitor curente de gândire economică existente dar și ideologiilor politice promovate. Un alt obiectiv este acela de a stabili principalii promotori ai modernizării economice, atât din mediul politico-cultural, precum și din rândul societății civile românești aflată în plin proces de organizare și răspândire la nivel național. Prin urmărirea acestor obiective, analiza de față încearcă să identifice resorturile, modalitățile de răspândire și finalitățile dezbaterilor privind componenta economică a procesului de modernizare națională, pentru a putea oferi un răspuns la întrebarea dacă în România secolului al XIX-lea putem vorbi de un proces de modernizare economică, cu toate componentele sale.

Dănuț Huțu (Botoșani), *Botoșanii pe calea modernizării în epoca construcției naționale. Aspecte ale evoluției urbanistice ale orașului Botoșani în veacul al XIX-lea*

Pomenit în 1579 drept cel mai vechi târg din Moldova, Botoșani a constituit, până în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, unul dintre principalele centre de comerț ale Moldovei, cuprinzând o populație românească în majoritate absolută (fapt demonstrat și

de cele zece biserici ridicate de breslele românești, în afară de cele două biserici domnești din piețele târgului). Înainte de 1850, comunitățile de altă naționalitate au fost reduse numeric și au avut câte un singur lăcaș de cult, cu excepția comunității armene, care și-a ridicat o a doua biserică de zid în 1795. Arhitectura unui ansamblu urban exprimă – voit sau inconștient – structura socială a comunității respective, reflectând rolul și importanța fiecărei colectivități funcționale în activitatea de producție și schimb care constituie funcția dominantă a orașelor medievale din România. Caracterul multiethnic al Botoșanilor, specific tuturor orașelor comerciale din Europa, s-a reflectat cu precădere în arhitectura de cult, în timp ce construcțiile civile, indiferent de naționalitate, au purtat cu constanță amprenta arhitecturii românești tradiționale, chiar în cazul unei orientări voite către curentele apusene. Abia după 1860, apariția capitalului bancar și concentrarea terenurilor agricole ale județului în mâinile unei minorități urbane cosmopolite au condus la o ruptură cu spiritul vechii arhitecturi românești, manifestată doar în cadrul unui grup restrâns de reședințe fastuoase, inspirate ca program și stil din arhitectura contemporană a Europei apusene și centrale.

În pragul veacului al XIX-lea, arhitectura civilă a Botoșanilor avea conturate două programe majore, diferențiate pe criteriu funcțional: arhitectura de târg (centrul de producție și desfacere) și arhitectura de locuințe a cartierelor, grupate în jurul propriilor biserici, pe criteriu de breaslă sau de etnie. Ambele programe prezintă nuanțe și nu contraste – determinate de treptele sociale, fără intervenția unor deosebiri pe criteriu etnic. Edificiile publice au fost amenajate inițial în clădiri cu program de locuință (primăria, instalată în casa ce aparținuse, în 1806, stolnicului Ianachi Codrescu) sau în cele cu caracter mixt din zona de târg (teatrul, instalat în casele Cristea), abia spre sfârșitul veacului ridicându-se edificii publice construite anume pentru funcția respectivă.

Secțiunea 9

România în prima jumătate a secolului XX: diplomație, cooperare militară și modele sociale

Lucian Leuștean (Iași), *Marea Britanie și România – chestiuni militare (1924)*

Comunicarea își propune să prezinte opiniile diplomaților și militarilor britanici în privința armatei române în anul 1924, ca și vizitele reciproce din acel an ce au avut o componentă militară. Nu în ultimul rând, bazându-se pe documente inedite din arhivele britanice, comunicarea dorește să prezinte și tentativele de cooperare în materie militară dintre Marea Britanie și România (construcția unei uzine de avioane, potențiale comenzi de achiziție a unor materiale militare etc.).

Dan-Alexandru Săvoaia (Iași), *Vizitele lui Albert Thomas și perspectiva reformelor sociale în România interbelică*

Comunicarea noastră propune o incursiune în discuțiile și dezbaterile survenite în spațiul public cu ocazia vizitelor în România a lui Albert Thomas, socialist și deputat francez, director al Biroului Internațional al Muncii. Atât în noiembrie-decembrie 1924, cât și în februarie 1930, prezențele sale au suscitât reacții și vii răspunsuri cu privire la dificultățile asociate procesului de edificare și consolidare a unor politici sociale într-o țară preponderent agrară, aflată în fața provocărilor modernizărilor economice și sociale. Întreprinse până și în cele mai îndepărtate zone ale Europei, călătoriile sale au reprezentat momente de vădită preocupare pentru promovarea justiției sociale, fiind susținută și, uneori, chiar disputată public în întrevederile sale cu oameni politici, sindicaliști sau reprezentanți patronali.

Demersul nostru este inspirat de un volum editat în 2015 de Dorothea Hoetkher, istoric al Organizației Internaționale a Muncii, și Sandrine Kott, profesor de istorie contemporană la Universitatea din Geneva, prin care au fost valorificate notițele de călătorie ale distinsului socialist francez, manuscrisul acestora fiind păstrat la Arhivele Naționale ale Franței. Deși trimiterile acestui document cu

privire la România lipsesc, căutăm astfel să completăm un tablou în care au fost integrate multe dintre țările vecine, prin expunerea vizitelor sale în țara noastră, într-o manieră diacronică, fiind valorificate atât resursele din fondul Albert Thomas de la Arhivele Organizației Internaționale a Muncii (Geneva), cât și reacțiile din ziarele și publicațiile autohtone ale vremii.

Bogdan Schipor (Iași), *O relație marginală: România și Argentina în preajma celui de-al Doilea Război Mondial*

Dacă între anii 1902 și 1920, protecția supușilor români din Argentina s-a făcut de către Marea Britanie, Olanda și prin intermediul Consulatului francez Buenos Aires, trebuie spus că abia în martie 1928 avem primul confirmare a acceptării de către Argentina ca interesele României să fie reprezentate, oficial, de către ministrul României în Brazilia de la acea vreme, Caius Brădiceanu. Decretul regal de numire al lui Caius Brădiceanu ca trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al României la Buenos Aires a fost emis la 25 martie 1928, de către regele Mihai.

Abia șase ani mai târziu, în martie 1934, același Nicolae Titulescu solicita autorităților de la Buenos Aires, prin intermediul Legației Argentinei de la București, condusă de ministrul Ricardo Olivera, acceptul numirii unui reprezentant permanent al României la Buenos-Aires, în calitate de Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Cel care avea să îndeplinească această funcție avea să fie Alexandru Buzdugan, cel care până atunci fusese ministrul României la Tirana. Decretul regal de numire a fost dat la 5 aprilie 1934, iar noul ministru de la Buenos Aires urma să-și ia în primire proaspăta însărcinare la data de 1 mai 1934.

Rapoartele sale, trimise din când în când de la Buenos Aires în 1934 și 1935, legate fie de negocierile pentru încheierea conflictului dintre Paraguay și Bolivia, fie despre adoptarea unor poziții comune ale celor două state la forul genevez, s-au dovedit a fi totuși insuficiente pentru conducerea Ministerului Afacerilor Străine de la București, astfel încât, la 14 decembrie 1935 Alexandru Cretzeanu trimitea la Buenos Aires o telegramă prin care îl soma pe acesta să

trimită de urgență în original și traducere, textul tuturor comunicatelor politice emise de guvernul argentinian, imediat după emiterea acestora, precum și a discursurilor susținute de personalități politice importante. Ministrului Buzdugan i se mai cerea, în plus, trimiterea promptă a textelor de lege și decretelor referitoare la politica externă a guvernului de la Buenos Aires, ale notelor diplomatice emise de ministerul de resort argentinian, precum și a oricăror informații referitoare la aderarea sau denunțarea de către Argentina a vreunei convenții internaționale.

Chiar și așa, corespondența diplomatică a Bucureștilor cu Legația de la Buenos Aires nu a fost prea stufoasă nici în perioada următoare, un lucru deloc surprinzător, având în vedere că avem de-a face cu un post diplomatic marginal, foarte depărtat de zona principală de interes a României. Demne de menționat ar fi unele telegrame ale ministrului Buzdugan, care semnalau fie ridicarea la grad de ambasadă a Legației germane de la Buenos Aires la începutul anului 1936 (fapt deloc surprinzător, dacă luăm în calcul comunitatea germană din Argentina, una deopotrivă numeroasă și influentă la acea vreme, ca și mai târziu) sau aprecieri și comentarii legate de sprijinul sau mai bine spus, de lipsa sprijinului și încrederii pe care statele din America de Sud o manifestau față de Liga Națiunilor, mai ales în contextul conflictului din Etiopia.

Informații mai numeroase aveau să fie trimise de la Buenos Aires la București după ce, prin decret regal, dat la 19 ianuarie 1939, d-l Constantin Vălimărescu, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al României la Santiago de Chile, era transferat în aceeași calitate, la Buenos Aires, începând cu data de 15 februarie 1939. Iar din acest moment, rapoartele, analizele și corespondența diplomatică în general ale Bucureștilor cu Buenos Aires aveau să fie ridicate la un alt nivel. Avem în vedere așadar un demers care să facă referire la câteva elemente legate de relațiile dintre România și Argentina, ambele țări neutre la începutul celui de-al Doilea Război Mondial și de cei care reprezentat interesele românești la celălalt capăt al lumii în preajma celei de a doua conflagrații mondiale.

Radu Florian Bruja (Suceava), *Fluctuațiile relațiilor politico-diplomatice româno-slovace din 1942*

1942 a fost anul celor mai diverse contacte româno-slovace. A fost anul în care s-a semnat cel mai amplu Acord comercial între cele două țări, care a diversificat substanțial relațiile economice. 1942 a fost și anul în care s-a realizat Acordul cultural care a amplificat cooperarea în direcții variate. A fost ultimul an al succeselelor militare ale Pactului Tripartit, armatele celor două state fiind angrenate în confruntările de pe frontul de est. Cu toate acestea, sub raport politico-diplomatic au apărut fluctuații care arătau că pe linia proiectelor politice comune antimaghiare România și Slovacia percepeau diferit raporturile cu Budapesta. Analiza noastră are în vedere sinuozitățile relațiilor bilaterale româno-slovace și poziționarea diferită a Bucureștiului și Bratislavei față de hegemonul german, respectiv față de Ungaria. Între declarațiile liderilor de la Bratislava și poziția diplomatului slovac acreditat la București exista o evidentă diferență. Ancheta noastră se concentrează pe două momente importante, zilele naționale ale celor două țări (15 martie și 10 mai) când au putut fi sesizate diferențele de atitudine față de proiectele comune. Slovacia era mult mai dependentă de Reich și accepta sugestiile venite de la Berlin în ceea ce privea raporturile cu membrii Pactului Tripartit. Dorința guvernului slovac de a atenua situația minorității slovace din Ungaria a dus la o ameliorare a raporturilor dintre Bratislava și Budapesta, ceea ce a nemulțumit diplomația românească. Vizitele comune ale unor delegații militare și culturale și alte contacte sporadice româno-slovace nu au avut darul de a ascunde poziționarea Bratislavei. Alături de principalele titluri ale istoriografiei românești și slovace, investigația noastră se bazează pe documente diplomatice din custodia Arhivelor Ministerului de Externe, a Arhivelor Naționale Istorice Centrale, a rapoartelor diplomatului slovac acreditat la București, aflate în Arhivele Naționale din Bratislava, și a surselor arhivistice de la Arhiva de Stat din Banská Bystrica.

Cătălin Turliuc (Iași), *Asociaționismul fraternalist în România perioadei 1944-1948*

Subiect explorat și/sau „exploatat” marginal în istoriografia noastră problematica asociaționismului fraternalist modern, a evoluției rolului și status-ului Francmasoneriei în lumea contemporană, oferă un câmp generos de investigație și analiză odată cu accesul sporit la sursele de arhivă devenite accesibile cercetătorilor în ultimele decenii. Comunicarea de față se concentrează asupra evoluției Francmasoneriei române în perioada 1944-1948, perioadă marcată de un accentuat ritm al schimbării provocat de accesul și preluarea deplină, în cele din urmă, a puterii de comuniști. Sursele folosite pentru documentare sunt cele de arhivă și unele provenite din literatura dedicată domeniului. După 23 august 1944 Francmasoneria română și-a reaprins luminile începând cu toamna aceluiași an iar la 10 decembrie 1944 Marele Stat Major al Armatei Române a aprobat desfășurarea primului convent al Marii Loji Naționale din România. În anul 1944, la reconstituirea M.L.N.R. existau doar șase Loji respectiv: „România Unită”, „Iubirea de Patrie”, „Meșterul Manole”, „Steaua Polară”, „Steaua Dunării” și „Osiris”, toate din București. Până în anul 1948, anul „intrării în adormire” ca urmare a deciziei impuse de regimul comunist, numărul Lojilor a trecut de 30. Drept studiu de caz vom folosi situația Lojii „Meșterul Manole” Nr. 3 din București. Putem conchide cu una din constatările de final și anume că atâta vreme cât au existat elemente de regim democratic Francmasoneria a funcționat în cadrul legal existent și doar atunci când regimul autoritar și/sau totalitar a fost instituit acestei cofraternități i s-a interzis funcționarea.

Secțiunea 10

Istoriografie și schimbări culturale în România și RSS Moldovenească

Gheorghe Cliveti (Iași), *Istorici literari și istorici despre „faza sămănătoristă” a operei lui Nicolae Iorga*

Articolele lui N. Iorga și „direcțiunea sa” de la „Sămănătorul” au făcut obiect de comentarii ale îndeosebi istoricilor literari, pe motiv, de crezut, că revista s-a afirmat ca una „literară și culturală”. Pentru istorici, „fazei sămănătoristă iorghiană” a fost de interes, cam vag, spre a se evidenția militantismul național și „producțiile ziaristice” ale Savantului. La o relectură a acelei „faze”, au putut fi sesizate implicații istoriografice iorghiene la „Sămănătorul”, de referință chiar pentru înțelesurile unei anumite concepții asupra sintezei istorice naționale.

Paul Michelson (Huntington University, SUA), *Ilie Minea on Romanian Historiography, 1933-1939*

The paper is a study of Ilie Minea’s course inaugural lectures at the University of Iași between 1933 and 1939 dealing with Romanian historiography: the place of Dimitrie Onciul in Romanian historiography, tendencies of current Romanian historiography, the beginning of Romanian contemporary history, the approach to writing ancient Romanian history, Romanian historiography and art, and the work of Miron Costin. These lectures, published in Minea’s book *Paralipomena* in 1939 just four years before his death eighty years ago, constitute a summary of his mature historiographical views.

Octavian Țicu (Chișinău), *„Moldoveni” vs Români. Politicile lingvistice și crearea panteonului literar în RSSM (1944-1989)*

Anexarea Basarabiei de la România în 1940/1944 și transformarea acestei provincii românești în republică sovietică la 2 august 1940 au pus începutul unui proces intens de construcție identitară, care avea ca finalitate transformarea românilor basarabeni

în „moldoveni” sovietici. Limba și literatura din RSS Moldovenească au devenit terenul unor acerbe confruntări ideologice și identitare, dar acestea au constituit în același timp o adevărată provocare pentru autoritățile sovietice, nevoite să inventeze o nouă limbă și un nou panteon literar, diferite de cel românesc, chiar opuse acestuia.

În fața problemelor legate de legitimitate culturală și istorică, autoritățile sovietice din RSSM vor decide la începutul anilor 1950 publicarea unui șir de lucrări ale clasicilor literaturii române născuți în Moldova românească (parte a României socialiste). În același timp au fost reabilitate un șir de personalități remarcabile ale culturii și literaturii române, considerate până atunci parte a „națiunii burgheze moldovenești”.

Cercetarea prezintă diverse aspecte ale politicilor lingvistice, literare și culturale din RSS Moldovenească în perioada 1944-1989, focusând atenția asupra deznaționalizării și rusificării, rezistenței prin cultură și practicilor de construcție identitară a „moldovenilor” prin intermediul limbii și literaturii „moldovenești”.

Aurelia Felea (Chișinău), *Producția cinematografică non-ficțiune din RSS Moldovenească ca sursă în studierea relațiilor româno-sovietice 1944-1991*

Fondul Arhivistic al Republicii Moldova, administrat de Agenția Națională a Arhivelor, încorporează 2,223 de unități arhivistice sub formă de documente cinematografice: filme artistice, documentare, didactice, de popularizare a cunoștințelor științifice, reviste satirice și de informație curentă. Dintre acestea, cca 50 de pelicule non-ficțiune turnate în RSS Moldovenească se referă la istoria României și la relațiile româno-sovietice după al Doilea Război Mondial. Deși în filmul sovietic s-au reflectat într-o oarecare măsură schimburile pe linie diplomatică, guvernamentală, parlamentară, între autoritățile publice locale, economice, culturale, sportive ale Moldovei sovietice cu un șir de state din interiorul și din afara lagărului socialist – Bulgaria, Polonia, Germania de Est, Cehoslovacia, Iugoslavia, Ungaria, Mongolia, Vietnam, China, Cuba, Chile, Uruguay, Franța, Italia, Danemarca, Elveția, Belgia, Japonia, India, Laos, Guineea, Madagascar, Algeria, Irak –, nicio altă

țară, cu excepția Bulgariei, nu a beneficiat de atenție comparabilă cu aceea acordată relațiilor României cu RSSM. Comunicarea se centrează pe evidențierea temelor și perspectivelor recurente în tratarea raporturilor româno-sovietice, în producția cinematografică sovietică moldovenească, pe identificarea persoanelor publice din cele două state, care au făcut parte din delegațiile aflate în vizite, și descifrarea mesajelor transmise de către acestea publicului țintă, pe modul în care dinamica relațiilor interstatale și prioritățile politicii externe sovietice se regăsesc într-un produs al culturii de masă.

Alexandru Mamina (București), *Schimbare și contestație: coordonatele „generației în blugi”*

După cum se știe, anii 1960-1970 au fost la nivel internațional o epocă a contestației venind din partea generației tinere, manifestată pe plan cultural, social și chiar politic. Fenomenul s-a înregistrat inclusiv în societatea românească, desigur în forme specifice contextului local. Comunicarea își propune să trateze două chestiuni: 1) care au fost datele demografice și sociale în care s-a format generația tânără contestatară, cunoscută și sub numele de „generația în blugi”; 2) care au fost caracteristicile morale și atitudinale proprii generației tinere.

Secțiunea 11

Violență politică, război, genocid în prima jumătate a secolului XX

Virgil Pâslariuc (Chișinău), *„Rețelele violenței”: sfera publică și mobilitatea politică în timpul pogromului de la Chișinău din 1903*

Pogromul de la Chișinău din 6-7 (19-20) aprilie 1903, eveniment care a avut o rezonanță mondială, dar și consecințe majore a fost cercetat din abundență în istoriografie. Fenomen amplu cercetat din punct de vedere politic, social, economic, cultural, antropologic, cu accent, în mod explicabil, pe stabilirea responsabilităților și

culpabilităților pentru acele tragice evenimente. Cercetări din ultima perioadă chestionează evenimentele ce au dus la pogrom din perspectiva raporturilor de putere, al relațiilor și legăturilor „ierarhice” dintre Centrul Imperial și administrația locală, guvern și instituțiile de forță, societatea civilă (în formare) și opinia publică mondială etc. Totuși, mai puțină atenție a fost atrasă factorilor care au catalizat evenimentul, dar mai ales „infrastructurii” pogromului. Chiar dacă puseuri anti-semite soldate cu violență au existat în deceniile precedente, un întreg complex de circumstanțe a făcut ca pogromul de la Chișinău să devină emblematic din acest punct de vedere. Modernizarea și urbanizarea accelerată declanșată de revoluția industrială și reformele alexandrine pe lângă avantajele de ordin tehnologic, material și cultural a declanșat și o serie de probleme, care au dus la creșterea tensiunilor sociale și etnice în Basarabia, anti-semitismul fiind una din formele de manifestare a acestora. Totodată, procesele de modernizare au creat într-o aglomerare urbană și destul de prosperă cum era Chișinăul (avea peste 100.000 de locuitori, dintre care 47% erau evrei) o „infrastructură” suficient de dezvoltată ca aceste tensiuni să se amplifice și materializeze în violențele inedite. Ne referim aici la existența unor rețele dinamice de comunicare, la o diversitate a „spațiului public” (presă, rețea de instituții de divertisment, saloane, cluburi etc.), la eficiența comunicării și rapiditatea cu care s-a răspândit informația, inclusiv prin tehnologii noi (telefon, telegraf), dar și utilizarea unei rețele de transport modern, care a dus la mobilizarea unui mari număr participanți din afara urbei. Toate acestea au dus la o mai bună organizare, coordonare și creșterea capacității de cooperare între diferite grupuri pogromiști. În cadrul acestei comunicări ne vom opri și asupra formelor discursive și limbajului pogromului care a dus la polarizarea opiniei publice și radicalizarea actorilor.

Remus Tanasă (Iași), *Premisele genocidului armean*

Competiția internațională dintre Marile Puteri a transformat Imperiul Otoman într-un câmp deschis de influență pentru statele europene, în speță pentru Imperiul Britanic și cel Țarist, astfel că armenii au fost folosiți ca monedă de schimb sau ca element de presiune asupra sultanilor.

În timpului Primului Război Mondial, mai exact între anii 1915 și 1918, un număr considerabil de armeni otomani și-au pierdut viața în urma deciziei guvernului otoman condus de Comitetul Unității și Progresului de a-i muta forțat pe armeni din Anatolia Orientală. Numărul de morți variază de la 600.000 conform istoriografiei turce la 1.200.000 conform istoriografiei armene. Oricare ar fi fost numărul real, avem de a face cu un dezastru umanitar recunoscut ca atare chiar și de guvernele Turciei post-kemaliste. Versiunea oficială conform căreia neglijența și lipsa de logistică a guvernului otoman ar fi fost cauzele tragediei sunt contrazise de mărturiile și rapoartele unor înalți funcționari, diplomați sau observatori străini. Otomanii au dorit să soluționeze „chestiunea armeană” prin intermediul unor măsuri de forță, premisele existând deja la sfârșitul secolului al XIX-lea. Altfel spus, nu a fost vorba de indiferență și proastă organizare, ci de o intenție explicită.

Claudiu-Lucian Topor (Iași), *Cooperare „distructivă” în condiții de război: implicarea misiunii militare britanice în sabotarea câmpurilor petrolifere românești (1916)*

România și Marea Britanie și-au intensificat cooperarea militară în anii Marelui Război încurajate de conjunctura politică în Europa (înclinațiile proantantiste ale politicianilor de la București) și ascendența britanică a reginei Maria. Cu toate că trupele britanice n-au participat la luptele de pe frontul românesc, o misiune militară britanică, mai redusă numeric decât cea franceză, a fost trimisă în România și a jucat un rol important încă din primele luni ale războiului. La începutul beligeranței românești, misiunea a funcționat la București, dar odată cu ocuparea capitalei de către germani, ea a fost retrasă la Iași în nordul Moldovei (oraș devenit peste noapte reședință de război). În fruntea misiunii regăsim pe colonelul Christopher Birdwood Thompson, atașatul militar al Marii Britanii la București începând din 1915, apoi pe Colin Robert Ballard (Brigade General in the British Army), secondat de căpitani William Walfort și M. H. Donohoe. Un alt membru remarcabil al misiunii britanice a fost Sir John Norton-Griffiths (1871-1930), un locotenent-colonel și

inginer, care a realizat proiecte importante în Africa și America de Sud, în special în domeniul construcției de sisteme feroviare. A fost membru al Parlamentului britanic între 1910 și 1924, reprezentând Partidul Conservator. A construit numeroase fortificații pentru Puterile Antantei pe Frontul de Vest. La sfârșitul anului 1916, a ajuns în România cu misiunea de a sabota câmpurile de petrol de pe Valea Prahovei și aprovizionarea cu cereale, astfel încât trupele germane de ocupație să nu poată folosi aceste resurse pentru luptele în curs. În ciuda succesului său inițial, după șase luni, puțurile de petrol au fost puse în funcțiune și au devenit o resursă foarte importantă pentru viitoarele acțiuni militare germane pe câmpurile de luptă din Primul Război Mondial.

Igor Cașu (Chișinău), *Foametea din Moldova sovietică și cea românească, 1946-1947. Asemănări și diferențe*

Foametea din Moldova istorică din anii 1946-7 este una dintre cele mai puțin cercetate teme din istoriografia națională românească. Printre cauzele comune ale foametei de o parte și alta a Prutului sunt seceta și urmările războiului. Dar de ce, conform datelor oficiale, mortalitatea excesivă este mult mai ridicată în partea sovietică decât cea românească? Dacă la mijloc este factorul etnic, de ce printre etniile care au suferit mai mult, proporțional, sunt mai degrabă găgăuzii decât românii basarabeni? Ce ne spun arhivele și mărturiile contemporanilor despre ceea ce s-a întâmplat? Autorul va folosi date culese de-a lungul anilor în varii arhive naționale și străine, inclusiv din Moscova, Odessa, Kyiv, Chișinău, București, Iași și Stanford/Hoover pentru a încerca să formuleze un răspuns convingător asupra acestei chestiuni.

SĂMBĂTĂ, 10 iunie 2023

Secțiunea 12

MASĂ ROTUNDĂ

*Teritorializarea etnicității în URSS și „politica națională”
sovietică: actori, etape, interpretări*

Andrei Cușco (Iași), **Alexandru D. Aioanei** (Iași), **Flavius Solomon** (Iași), **Octavian Țicu** (Chișinău), **Virgil Pâslariuc** (Chișinău), **Igor Cașu** (Chișinău)

Secțiunea 13

România comunistă:

relații externe, învățământ și instituții culturale

Paul Nistor (Iași), *Turism și politică în relațiile româno-americane
(1960-1961)*

Dezvoltarea relațiilor româno-americane, după retragerea trupelor sovietice din România comunistă, nu putea ocoli un domeniu – turismul – care ar fi putut aduce numeroase beneficii ambelor state. În timp ce americanii doreau să fie mai bine informați despre realitățile românești, Bucureștiul se ghida după mai multe obiective. Turismul ideologic, turismul etnic (pentru membrii coloniei române din America), turismul pentru câștiguri de imagine în Vest, turismul ca premiere (pentru servicii aduse Republicii Populare Române) sunt câteva forme de activități turistice întâlnite în acea perioadă. Dacă românii de rând nu prea vizitau America, în schimb, existau destui cetățeni americani curioși, care își făceau curaj să vină în Europa de Est. Vizele se dădeau întotdeauna cu atenție și Bucureștiul prefera să lucreze cu agenții de voiaj verificate, cu care, în general, colaborau și celelalte state de sub umbrela Moscovei. În plus, Oficiul Național de Turism „Carpați” se străduia să-și facă publicitate în SUA și să obțină parteneri serioși în America.

Andrei Puiu (Iași), *Implicațiile imediate ale Conciliului Vatican II asupra Diecezei romano-catolice de Iași (1965-1968)*

Începutul lucrărilor Conciliului Vatican II, desfășurat între anii 1962-1965, găsea cultul romano-catolic din România comunistă traversând cea mai dramatică criză din existența sa. În primul rând, era vorba de o criză la nivelul elitei ierarhice. Cu excepția episcopiei de Alba Iulia, unde Márton Áron era episcop diecezan, restul episcopilor erau conduse de clerici cu statut de ordinariu substituit, aflați mai mult sau mai puțin sub controlul autorităților politice. Situația se regăsea și în Moldova, unde eparhia romano-catolică de la răsărit de Carpați era condusă din martie 1951 de către ordinariul substituit Petru Pleșca. După arestarea episcopului diecezan Anton Durcovici din 1949, Vaticanul a luat în calcul ideea suspendării unor articole ale codului de drept canonic menită să faciliteze preluarea conducerii episcopiiilor de către anumiți preoți considerați mai capabili, în calitatea de ordinariu substituit. La începutul anilor 1950, episcopia romano-catolică de Iași figura drept desființată din punct de vedere formal, nu avea episcop diecezan, ordinul franciscan activ de secole în regiune fusese disipat în mare parte de autorități, iar jurisdicția canonică era deținută de un preot obișnuit, Petru Pleșca.

În situații similare se aflau și celelalte biserici catolice din Europa de Est. Membrii ierarhiilor din aceste țări, au fost, de asemenea, închiși. În acord cu alianamentele Războiului Rece, contactul cu Vaticanul era strict interzis. Dimpotrivă, bisericile catolice locale erau încurajate să devină mai „naționale”. Or, situația alarmantă din această regiune l-a stimulat pe papa Paul al VI-lea să demareze așa numita „Ostpolitik” a Sfântului Scaun. Cu ajutorul abilităților diplomatice ale lui Agostino Casaroli, Suveranul Pontif era decis să contruiască un dialog diplomatic cu statele comuniste de la est de Elba și să refacă, implicit, structura bisericilor catolice din interiorul lor.

Voi urmări în comunicare modul de apropiere al Sfântului Scaun față de România comunistă în general la mijlocul anilor 1960, și față de Dieceza de Iași în particular. Voi analiza contextul intern ce a favorizat deplasarea la Roma a clericului Pleșca la cea de a patra sesiune conciliară din decembrie 1965. După finalul marelui eveniment, papa Paul al VI-lea acordase lui Pleșca demnitatea ecleziastică

de episcop titular. Faptul, cu totul neașteptat, a fost de natură să surprindă atât pe „beneficiar”, cât și, mai ales, autoritățile represive de la București, îngrijorate de repercusiunile ce le-ar fi produs noua calitate ierarhică a liderului romano-catolic din Moldova.

Cătălina Mihalache (Iași), *Bibliotecile publice, o evaluare istorică a instituțiilor postbelice din România*

Comunicarea va propune identificarea momentelor-cheie din evoluția istorică a unei prezențe definitorii pentru cultura română modernă: biblioteca publică. Fără a deprecia acumulările instituționale care s-au derulat de-a lungul secolului al XIX-lea, putem să considerăm că ele au ajuns la o maturizarea semnificativă abia în primele decenii ale celui următor. Marile fracturi istorice care au urmat, cum au fost cele din anii 1940, respectiv 1990, sunt principalele repere cronologice la care ne vom referi, nu atât pentru consecințele lor imediate, cât pentru calitatea de revelatori ai unor realități istorice de obicei „tăcute”. Ne interesează jocul continuităților și al schimbărilor (împuse, clamate, negociate ec.), „imagarul” care alimenta reprezentările publice ale bibliotecii, disoluțiile și reamenajările discursive sau practice, blocajele și omisiunile, micile istorii care pot da credibilitate deopotrivă trecutului și prezentului la care ne referim.

Dorin-Demostene Iancu (București), *Tudor Arghezi și Premiul Nobel. Planuri și metode ale diplomației românești pentru susținerea scriitorului*

Dacă în perioada tinereții, Tudor Arghezi a fost perceput ca un simpatizant al Germaniei, după Primul Război Mondial fiind condamnat de Curtea Marțială și închis la Văcărești, spre sfârșitul vieții avea să fie susținut de regimul de la București pentru obținerea premiului „Nobel”.

În anul 1963, adjunctul ministrului Afacerilor Externe, Pompiliu Macovei, a elaborat o notă de propunere privind înscrierea lui Tudor Arghezi pe lista candidaților pentru acordarea Premiului Nobel pentru literatură pe anul 1964.

În ianuarie 1965, profesoara Rosa del Conte, de la Universitatea din Roma a trimis Comitetului pentru Acordarea Premiului Nobel, de la Stockholm propunerea de a-i fi acordat acest premiu lui Tudor Arghezi. Propunerea a fost semnată, conform informărilor trimise Ministerului de Externe Român de ambasada de la Roma, de Mircea Eliade și academicianul Al. Rosetti.

Documentele din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe de la București arată modul în care R.S.R. a susținut candidatura lui Tudor Arghezi și a planificat amănunțit popularizarea operei scriitorului.

Gabriel Asandului (Iași), *Școala interjudețeană a PCR din Iași în anii '70*

Sistemul învățământului de partid, inspirat de modelul sovietic, a generat apariția unei serii de instituții care au avut un rol extrem de important în procesul de educare politico-ideologică a cadrelor necesare partidului unic. Școlile interjudețene de partid au fost parte a acestui sistem asigurând, în anii '70, pe lângă pregătirea și perfecționarea membrilor de partid, și pe cea a activiștilor organizațiilor de masă, a cadrelor din diferite sectoare de activitate ale economiei, precum și din cadrul administrației de stat. În deceniul opt al secolului trecut, școlile de partid din teritoriu, inclusiv cea din Iași, au trecut printr-un amplu proces de reorganizare și redefinire prin care s-au stabilit noile direcții de funcționare și subordonare, valabile până la desființarea acestora, în anul 1989. Apărută în contextul luptei pentru preluarea puterii politice de către comuniști Școala interjudețeană de partid din Iași a fost cea mai importantă instituție de acest gen din zona Moldovei. Beneficiind de suportul Comitetului Județean PCR Iași, dar și de sprijinul activ al Academiei Ștefan Gheorghiu, școala partidului din capitala Moldovei a asigurat, în anii '70, pregătirea cadrelor de partid din județele Iași, Bacău, Botoșani, Neamț, Suceava și Vaslui.

NOTE

